

АНГЛІЦЫЗМЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

The reasons of active use of English lexical in the condition of global communication one described in the article.

За доўгія гады свайго развіцця і функцыянавання беларуская мова зведала перыяды ўздыму і заняпаду, ёй прыходзілася сутыкацца з рознымі мовамі і культурамі: польскай, лацінскай, рускай, балцкай і інш. Кожная з гэтых моў пакінула свой большы або меншы след у развіцці беларускай літаратурнай мовы, у прыватнасці яе лексіцы.

Уласцівыя сучаснай беларускай мове запазычання прыйшлі ў розны час і з розных моў. Гэты працэс не спыняецца і сёння. Геаграфічнае становішча Беларусі садзейнічала шырокаму пранікненню іншамоўных слоў яшчэ з часоў старажытнасці. З адных моў пранікала невялікая колькасць лексем, з другіх – утвараліся шматлікія групы. Калі ў гістарычныя часы запазычання з англійскай мовы былі адзінкавыя (*долар, ват, джунглі, акр, трамвай, тралейбус, лорд, клуб* і інш.), то сёння налічваем іх найбольшую колькасць (*акваланг, алігатар, афсет, афсайд, бульдог, бумеранг, бадмінтон, байкот, бар, ватман, ганстэр, інтэрв'ю, кактэйль, канцэрн, камфорт, кантэйнер, імідж, джэнтльмен, грэйпфрут* і інш.).

Вядома, да нас трапляе вялікая колькасць англійскіх слоў, створаная на аснове грэчаскай і лацінскай моў. Напрыклад, *імпорт* (англ. Import ад лац. Importare = увозіць), *нонсенс* (англ. nonsense, ад лац. non = не + sensus = сэнс).

Перад лінгвістамі паўстае пытанне: як уплывае моўная глабалізацыя на развіццё беларускай мовы? Ці можам мы вітаць шматлікія запазычання з англійскай мовы як пазітыўны фактар, ці нам трэба паставіць бар'ер як шкоднай з'явы, якая забруджвае нашу мову?

Моўная глабалізацыя – гэта з'ява моўнай эвалюцыі. Мова жыве, калі пастаянна змяняецца ў часе, інакш яна памірае, як паміраюць мовы малых народаў. Сапраўды, гаворачы пра стан беларускай або іншай мовы, мы разглядаем тую змены, што адбываюцца ў моўных паводзінах, а значыць, непазбежна ў моўнай свядомасці носьбітаў мовы. Глабалізацыя закранула непасрэдным чынам і Беларусь у розных сферах моўнага існавання, асабліва за апошнія дзесяцігоддзі. Найперш гэта сфера палітыкі, навукі, тэхнікі, эканомікі, міжнародных зносін і г. д. Працягваючы пералік новых сфер моўнага існавання, неабходна назваць глыбока ўкараненыя ў наша жыццё мову камп'ютэрных тэхналогій, мову рынку. Нарэшце, пад уздзеяннем агульных працэсаў дэмакратызацыі грамадства «развязаўся» язык у простага народа,

зніклі скаванасць, заціснутасць, стандартнасць у моўных паводзінах сярэдняй моўнай асобы, якія былі ўласцівыя штодзённаму моўнаму існаванню чалавека ў СССР. Вызвалена моўная стыхія запаланіла ўсё наша штодзённае жыццё, нашы публічныя паводзіны, што найбольш ярка адбілася на мове сродкаў масавай інфармацыі.

Гутарковая мова заўсёды была самай эфектыўнай крыніцай аднаўлення мовы. Сучаснае моўнае развіццё адбываецца пад уздзеяннем дзвюх канфліктуючых сіл. З аднаго боку, выразна прасочваецца актыўная лінія ўздзеяння на літаратурную норму з боку вызваленага патэнцыялу гутарковай мовы, яе пашырэння ў публічнай сферы, масавых зносінах, і гэта сіла падтрымліваецца працэсамі запазычання з замежных моў, выкліканых уключэннем Беларусі ў агульнасусветную, эканамічную, палітычную і культурную сістэму.

З другога боку, існуе не менш моцнае ўздзеянне на літаратурную мову нормаў і моўных стандартаў адзяржаўленай мовы часоў таталітарызму.

Запазычанне лексікі з замежных моў – адна з прадукцыйных крыніц папаўнення лексічнага складу кожнай мовы. Напаўненне іншамоўнымі словамі лексічнага складу абумоўлена найперш разнастайнымі ўзаемасувязямі, якія аб'ектыўна складаюцца паміж народамі ў працэсе развіцця. Разам з асобнымі прадметамі вытворчасці, тэхнікі, побыту, навуковага і культурнага жыцця адбываецца ўзаемаабмен лексікі, якая абазначае гэтыя прадметы і паняцці.

Значныя палітычныя і сацыяльныя пераўтварэнні сур'ёзна паўплывалі на папаўненне слоўнікавага складу беларускай мовы англіцызмамі. Прыярытэтныя пазіцыі англійскай мовы як асноўнай мовы-крыніцы звязаны ў першую чаргу з перайманнем стандартаў жыцця тых краін, дзе на ёй размаўляюць. Адна з прычын пашырэння англійскай мовы ва ўмовах глабальнай камунікацыі звязана з тым, што «англамоўны» свет апыраджае многія краіны ў палітычным, эканамічным і навуковым развіцці.

Наяўнасць пераважнай большасці прамых запазычанняў тлумачыцца сацыяльна-культурнымі фактарамі. Адзін з іх – адносіны моўцы да мовы-крыніцы. Калі сярод членаў грамадства гэта мова карыстаецца высокім культурным прэстыжам, запазычання з яе могуць вымаўляцца блізка да арыгінальнага гу-

чання, каб адлюстравіць адукаванасць ці сацыяльнае становішча моўцы.

Змены ў эканамічным жыцці Беларусі прывялі да папаўнення лексікі эканамічнай сферы запазычаннямі з англійскай мовы. Напрыклад: *маркетынг* (арганізацыя вытворчасці і збыту прадукцыі на аснове вынікаў інтэнсіўнага вывучэння і прагназавання попыту, цэн), *рэйтынг* (індывідуальны лікавы каэфіцыент ацэнкі палітычнай, грамадскай і іншай дзейнасці як розных арганізацый, так і асобнага чалавека), *менеджмент* (сукупнасць метадаў, сродкаў і формаў кіравання вытворчасцю), *дэфолт* (невывананне грашовых абавязкаў), *бізнесмен* (прадпрымальнік, камерсант), *валтар* (асоба, якая займаецца гандлем нерухомай маёмасці).

Новымі запазычаннямі з англійскай мовы характарызуецца і спартыўнае жыццё: *фітнэс* (здоровы лад жыцця, прыметамі якога з'яўляюцца фізічная актыўнасць), *сноўбордынг* (від горналыжнага спорту, скарасны спуск на пластыкавай дошцы-сноўбардзе), *боўлінг* (гульня, якая заключаецца ў кіданні шароў па кеглях), *бейсбол* (спартыўная гульня), *картынг* (спартыўныя гонкі на аўтамабілях тыпу карт), *аўтсайдэр* (каманда ці спартсмен, які займае апошняе месца ў спаборніцтве).

Вялікую групу запазычанняў з англійскай мовы складае лексіка сферы культуры, якая ў наш час цесна звязана з новай для беларускага грамадства сферай чалавечай дзейнасці – шоу-бізнесам. Дастаткова хутка дадзены пласт запазычанняў страчвае рысы экзатычнасці і пачынае абазначаць з'явы рэчаіснасці, якія ёсць сярод нашага грамадства. Напрыклад: *брэйк-данс* (танец 80-х гг. XX ст., які імітуе рухі робатаў і змяшчае элементы акрабатыкі), *відэакліп* (кароткі музычны нумар, зняты на відэастужку), *трылер* (фільм, які трымае гледача ў пастаянай напружанасці), *хіп-хоп* (сучасная маладзёжная музыка), *блокбастэр* (фільм, які карыстаецца поспехам у пракаце і атрымлівае вялікія касавыя зборы), *стрыптыз* (танцавальнае выступленне з паступовым распрананнем танцаўшчыцы ці танцаўшчыка), *кліпмэйкер* (майстар па вытворчасці кліпаў).

Стракатае жыццё моладзі нападуняецца назвамі груповак, мова-крыніца якіх англійская. Пэўныя лексемны ўжо ёсць у слоўніках: *панк*, *скаўт*, *хіпі*.

Страчваюць рысы экзатычнасці і такія словы, як *скінхэд* (прадстаўнік экстрэмісцкага руху, які адрозніваецца ад іншых стылем адзен-

ня, паголенай галавой), *квакер* (член рэлігійнай секты, якая прапаведуе пацыфізм), *рэпер* (прыхільнік стылю эстрадна-танцавальнай музыкі).

Пастаянна ў нашай эканоміцы, навучы, палітыцы, у нашым штодзённым жыцці з'яўляюцца новыя прадметы, з'явы і разам з імі прыходзяць новыя словы. Трывала ўвайшлі ў наша жыццё такія словы, як *маркетынг*, *маніторынг*, *брокер*, *пейджэр*. І, бадай, кампактнае слова *камп'ютэр* мы не станем замяняць вялікім словазлучэннем *электронна-вылічальная машына*. Калі ёсць у беларускай мове слова, якое перадае значэнне запазычанага, то, канешне, яму і будучы аддаваць перавагу. Напрыклад не *саг*, а машына, «тачка», не *мопед*, а грошы, «бабкі». Калі ж англійскае слова выкарыстоўваецца для абазначэння рэалій, якіх няма на радзіме, калі замест аднаго слова трэба выкарыстоўваць два, тры, калі тэрмін выклікае прамую асацыяцыю з прадметам або з'явай, такі тэрмін можа і павінен уключацца ў актыўны запас.

Пашыраецца з'ява лексічнай дублетнасці, пры якой агульнавядомым лексемам адпавядаюць англіцызмы з адпаведным значэннем. Звязана гэта з тэндэнцыяй да экспрэсіўнасці, адсюль – іншамовныя стылістычныя сінонімы. Менавіта экспрэсіўнасць вызначана як адна з прычын, дзякуючы якой працэс запазычання не губляе сваёй актыўнасці. Але час актыўнага выкарыстання такіх слоў у мове можа быць кароткім, бо пры ўключэнні запазычанага слова ў сістэму і яго засваенні носыбітамі, навізна лексемны страчваецца, а за ёй страчваецца і стылістычны эфект.

Такім чынам, апошняе дзесяцігоддзе XX – пачатак XXI ст. характарызуецца значным папаўненнем лексічнага складу беларускай мовы запазычаннямі, пры гэтым асноўная частка новых слоў – англіцызмы, якія не толькі абазначаюць новыя паняцці і з'явы, але і з'яўляюцца дублетаўмі агульнавядомых лексем.

Часам новае лексічнае значэнне развіваецца на базе даўно вядомага іншамовнага слова. Многія запазычаны характарызуюцца варыянтнасцю ў характары адлюстравання. Пераважная большасць новых слоў – прамыя запазычаны.

Неабходна падкрэсліць, што ў сувязі з палітычнымі, сацыяльнымі, грамадскімі, эканамічнымі пераўтварэннямі запазычаны ў беларускай мове – з'ява нармальна.